

РОЗДІЛ 7

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 330.332

Юрченко Н. І.

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Досліджено рівень конкурентоспроможності туристичної галузі України, та визначено головні проблеми її розвитку. Виділено негативні процеси, що гальмують розвиток вітчизняного ринку туристичних послуг. Проаналізовано частку прямих надходжень від туристичної сфери до ВВП України. Виконано порівняння зміни кількості туристичних потоків в Україні. Запропоновано деякі рішення щодо перспектив розвитку українського туризму.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентні переваги, міжнародний туризм, туристична інфраструктура, туристичний ринок, туризм, туристичний потенціал.

Постановка проблеми. В ринковій економіці, конкуренція є «природним» регулятором суспільного виробництва. Інтеграція України, розвиток реформ, вихід країни на міжнародні ринки, все це, посилює боротьбу у туристичній галузі.

Індустрія туризму є однією з ключових і стабільних видів економічної діяльності. Забезпечення достатнього рівня конкурентоспроможності туристичної галузі постає як першочергове та стратегічне завдання. «На фоні багатьох європейських країн туристична галузь України перебуває лише на стадії формування, що визначає невисоку ступінь її конкурентоспроможності на світовому ринку. Важливість вдосконалення туристичної індустрії в Україні через використання стратегічних конкурентних переваг та рекреаційного потенціалу зумовлює актуальність та необхідність побудови дієвого механізму перетворення туристичного бізнесу та підвищення ефективності стратегії розвитку туризму» [1].

В економіці України, туристична індустрія стає все більш «детермінантною», але, за темпами свого розвитку знаходиться на найнижчих світових рейтингах конкурентоспроможності галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Туристична галузь, в мінливих умовах сьогодні, складна для прогнозування. Значний внесок у дослідження проблем розвитку міжнародного туризму, конкурентоспроможності туристичних підприємств та туристичного продукту зробили такі відомі зарубіжні вчені, як Ф. Котлер, М. Портер, Н. Тейлор та інші. Серед вітчизняних дослідників, які зробили значний внесок у вивчення питань щодо підвищення конкурентоспроможності туристичної галузі України, є такі: Л. Агафонов, А. Гайдук, С. Грабовенська, В. Полюга, Т. Ткаченко, В. Черняк, С. Петровська, О. Білотіл, Т. Бут.

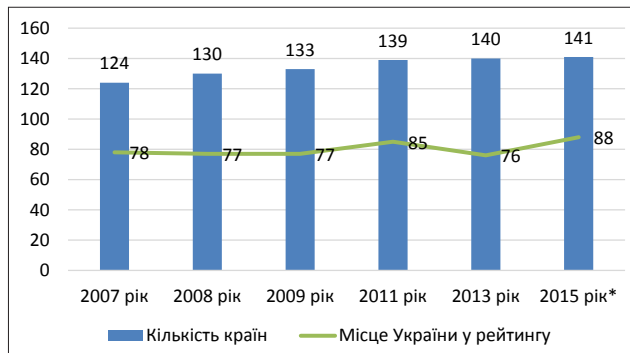
Мета дослідження є аналіз конкурентоспроможності туристичної галузі України та визначення факторів, які впливають на розвиток туризму.

Виклад основного матеріалу. Одним з найприбутковіших секторів економіки в ЄС є туризм. «Близько 2 млн. організацій країн ЄС займаються туристичною діяльністю і генерують 12 % ВВП (прямо чи опосередковано), 6 % робочих місць і 30 % зовнішніх продажів» [2]. Такий стан був забезпечений тим, що майже 85 % створюється за рахунок туристського обміну і тільки 15 % – за рахунок прибутків з інших регіонів. Тісні зв'язки, ресурси, географія розташування, розвиненість транспортних комунікацій, високорозвинена індустрія туризму сприяє розвитку туризму в ЄС.

Світовий економічний форум у 2007 р. запровадив аналіз світової галузі туризму та розрахунок «індексу конкурентоспроможності туризму та подорожей», що дозволяє оцінити конкурентоспроможність окремих країн світу. Щороку кількість країн в рейтингу форуму зростає, наприклад у 2007 р. оцінювалося 124 країни, у 2008 р. – 130 країн, у 2009 р. – 133 країни, у 2010 р. – 139 країн, у 2013 – 140 країн, а вже у 2015 р. – 141 країна. Місце України в рейтингу наведено (рис. 1) [2, с. 84].

Невисоке місце України у рейтингу конкурентоспроможності (ТТСІ) можна обґрунтувати тим, що індекс конкурентоспроможності був поданий за туристичними макрорегіонами світу. Перша десятка країн це: Європа, Америка, Азійсько-Тихоокеанський регіон.

Найбільш поширеними дослідженнями є щорічні Глобальні звіти про конкурентоспроможність Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) та Щорічник світової конкурентоспроможності Міжнародного інституту менеджменту та розвитку. Процес складання рейтингу враховує чотири основних параметри конкурентоспроможності: економічна інтеграція, персональні контакти, технології, залученість у міжнародну політику, залученого міжнародного потоку та осяг надходжень від нього.

*за 2015 р. не було проаналізовано жодного субіндексу України в рамках проведення загального аналізу

Рис. 1. Зміна позицій України за індексом конкурентоспроможності у сфері подорожі та туризму за 2007-2014 рр.

Джерело: [3]

Сьогодні, туристичний потенціал України розкрито далеко не в повному обсязі (1,5–2,5%) – це частка туристичної галузі у структурі ВВП країни (рис. 2). Основними перешкодами щодо розвитку галузі є політика, економіка, екологія, культура тощо.

Україна щороку заявляє про себе як про туристичну країну. Це виявляється як у збільшенні кількості міжнародних туристів, що відвідали Україну так і збільшенні в'їзного туристичного потоку, що пов'язано із покращенням інфраструктурних проєктів, розвитком регіонального туризму, розвитком зеленого туризму тощо. Але, і відчутні негативні наслідки зазнала країна у галузі туризму внаслідок політичної кризи та бойових дій на Сході України. Масштаби туристичних потоків України за 2000-2015 рр. наведено (табл. 1).

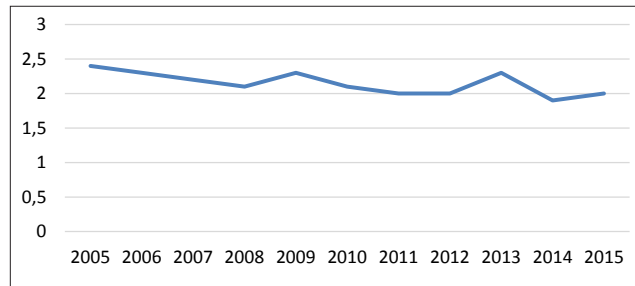

Рис. 2. Частка прямих надходжень від туристичної сфери до ВВП України

Джерело: [1; 8, с. 3]

Також, можна погодитися із автором [5, с. 194], що «...одне з найважливіших досягнень останніх років – це поступова зміна ставлення до туризму з боку держави та суспільства. Туризм перестав ототожнюватися лише зі сферою відпочинку і розваг, прийшло усвідомлення того, що туризм – це чинник створення робочих місць, зростання рівня життя населення, поповнення державного й місцевого бюджетів, розвитку соціальної та виробничої інфраструктури, активізації культури і народних промислів тощо».

Сьогодні реалізацією державної політики туристичної галузі займається Державне агентство України з туризму та курортів (Агентство України з туризму та курортів було ліквідовано), а повноваження передані до міністерства інфраструктури. Діяльність Держтуризмкурорту координується Кабінетом Міністрів України через Віце-прем'єр-міністра України – міністра інфраструктури України.

Суть конкуренції в туристичному бізнесі виражається за такими показниками: поява

Таблиця 1

Туристичні потоки України за 2000-2015 рр., тис. осіб

Роки	Кількість громадян України, які виїжджали за кордон – усього ²	Кількість іноземних громадян, які відвідали Україну – усього ²	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України – усього ³	У тому числі		
				іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи
2000	13422320	6430940	2013998	377871	285353	1350774
2001	14849033	9174166	2175090	416186	271281	1487623
2002	14729444	10516665	2265317	417729	302632	1544956
2003	14794932	12513883	2856983	590641	344 332	1922010
2004	15487571	15629213	1890370	436311	441 798	1012261
2005	16453704	17630760	1825649	326389	566942	932318
2006	16875256	18935775	2206498	299125	868228	1039145
2007	17334653	23122157	2863820	372455	336049	2155316
2008	15498567	25449078	3041655	372752	1282023	1386880
2009	15333949	20798342	2290097	282287	913640	1094170
2010	17180034	21203327	2280757	335835	1295623	649299
2011	19773143	21415296	2199977	234271	1250068	715638
2012	21432836	23012823	3000696	270064	1956662	773970
2013	23761287	24671227	3454316	232311	2519390	702615
2014 ¹	22437671	12711507	2425089	17070	2085273	322746
2015 ¹	23141646	12428286	2019576	15159	1647390	357027

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції

² Включно з одноденними відвідувачами (за даними Адміністрації Держприкордонслужби України)

³ 2000-2010 роки – за даними Міністерства інфраструктури України, починаючи з 2011 року – за даними Держстату

Джерело: [4]

нових конкурентів та суперництво між існуючими конкурентами; поява туристичних послуг біль конкурентного рівня; швидка зміна потреб споживачів; зміна ситуації в країні (політика, економіка), що суттєво може завадити розвитку галузі. Дійсно, «...конкурентоспроможність туристичної галузі означає спроможність таким чином використати наявні ресурси, щоб задовольнити попит найбільшої кількості споживачів потенційних туристів. Саме чисельність відвідувачів є показником розвитку конкурентоспроможності цієї галузі» [1, с. 166].

Рівень забезпеченості туристичної галузі України ресурсами для виходу на зовнішні ринки дуже високим. «Курортні та рекреаційні території в країні становлять близько 9,1 млн. га, країна велику концентрацію культурно-історичних ресурсів, у Центральній частині країни зосереджені історичні пам'ятки, у Південній – виявлено чимало пам'яток античної культури, Західна частина відрізняється етнічними особливостями тощо. В Україні нараховується понад 200 тис. об'єктів пізнавального туризму, понад 300 музеїв» [6, с. 67].

Всесвітньо відомими є історико-культурні заповідники: Києво-Печерський, Луцький, Острозький, Бердичівський, Переяслав-Хмельницький, Хортиця, історико-архітектурні заповідники: Львівський, Кам'янець-Подільський, Чернігівський, Новгород-Сіверський, Софіївський. Важливим ресурсом є місця паломництва: православних (Печерська, Почаївська Лаври), греко-католиків (Зарваниця на Тернопільщині, Крехів на Івано-Франківщині), хасидів (Умань) [7].

На державному обліку в Україні перебуває понад 130 тис. пам'яток, з яких 57206 – пам'ятки археології (418 з яких мають національне значення), 51364 – пам'ятки історії (142 – національного значення), 5926 – пам'ятки монументального мистецтва (44 – національного значення), 16293 – пам'ятки архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва та ландшафтні (3541 – національного значення) [8]. Але, водночас, туристична інфраструктура України є недосконалою, що є причиною недореалізації конкурентних переваг. Велика безліч історико-культурних ресурсів потребують термінової реставрації та перебувають в аварійному стані.

Головна ознака туризму це його здатність впливати на розвиток економіку регіону, країни і світу. «Україна має всі передумови для інтенсивного розвитку в'їзного та виїзного туризму. Маючи вигідне геополітичне положення, Україна має безліч переваг у сфері туризму, а саме: володіння туристично-рекреаційним потенціалом, сприятливим кліматом, культурно-історичними пам'ятками та туристичною індустрією, яка розвивається досить швидкими темпами» [9, с. 128].

Для покращення конкурентоспроможності як туристичної галузі країни так і її регіонів, необхідно більш детально розглянути конкурентні переваги самих регіонів. Суттєва частка

туристично-рекреаційних ресурсів України зосереджена на території АР Крим та у Карпатському регіоні (Івано-Франківська, Закарпатська, Львівська та Чернівецька області). АР Крим – це близько 30 % рекреаційних ресурсів всієї України, незважаючи на невелику площу, яка становить всього 4,3 % території країни. Ресурси знаходяться на територіях, клімат яких ідентичний Середземноморському. У Республіці сконцентровано безліч пляжів (585), присутність ландшафтних (5) та кліматичних зон (3), існують озера з лікувальними грязями (23), також джерела з мінеральними водами. В АР Крим знаходяться безліч історичних, культурних та архітектурних пам'яток, які мають міжнародне значення. Але, говорити про ефективний розвиток цього регіону неможливо, після тимчасової окупації.

Територія Карпатського регіону сягає біля 2,8 млн. га (6,2 % від всієї площі України) і включає 4 області, які наділені найпривабливішими і найбагатшими областями на туристичні ресурси. Туризм у цьому регіоні являється головним джерелом усіх прибутків. «Суб'єкти туристичної діяльності регіону пропонують туристам організацію відпочинку в Карпатах (туристичні бази, бази відпочинку, санаторії), катання на гірських лижах у Карпатах (гірськолижні бази, гірські готелі), лікування в Карпатах (санаторії, СПА-готелі), екскурсії по Карпатах (Ужгород, Мукачеве, Берегове, Хуст, Рахів, Синевір, Трускавець та ін.), дитячий відпочинок в Карпатах (дитячі оздоровчі табори, екскурсії, тури вихідного дня), пішохідні маршрути по Карпатах в літній період тощо» [5, с. 216].

Карпатський регіон являється ще і гірським регіоном, який має висоти до 2000 м. Серед найвідоміших зимових курортів є: Буковель, Драгобрат, Славське, Пилипець, Плай. Тому існує великий потенціал Карпатського регіону для розвитку туристичної галузі та зимових видів спорту.

Протягом останніх років на території регіону було реалізовано низька міжнародних проектів, які мають за мету – розвиток спортивно-оздоровчого та екологічного туризму. «Розвиток сільського зеленого та аграрного туризму в Карпатському регіоні підтримують спеціальні європейські програми TACIS, Міжнародний фонд «Відродження», Європейська федерація сільського туризму «Єврожітс» та ін. Впродовж найближчих років у Карпатському регіоні буде виконуватися міжнародний словацько-український проект «Карпатський туристичний шлях»¹⁵. Проект здійснюється за фінансової підтримки програми ТКС ЄІСП¹⁶ Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна на суму більше ніж 500 тис. євро та виконуватиметься у співробітництві між керівним партнером – Агентством підтримки регіонального розвитку Кошице (Словаччина), головним транскордонним партнером – Агентством регіонального розвитку та транскордонного співробітництва «Закарпаття», а також місцевими партне-

рами – Фондацією регіональних туристичних ініціатив «Туревроцентр» і Агентством сприяння сталому розвитку Карпатського регіону ФОРЗА» [5, с. 216].

Причорноморський регіон, який традиційно є найбільш освоєним, розвиненим, який має відмінну інфраструктуру. Фактично вважається, що «...рекреація є провідною складовою сфери послуг народного господарства в цьому регіоні» [10, с. 46]. Причорноморський регіон України складається з Одеської, Херсонської та Миколаївської областей.

Склад туристичної інфраструктури Одеської області – це заклади туристично-рекреаційного призначення, підприємства готельного типу, установи профілю оздоровлення. Протягом 2013 року, в рамках реалізації заходів, передбачених Програмою розвитку туристично-рекреаційної сфери Одеської області на 2011–2015 роки, проводилася робота відносно вдосконалення туристичного продукту регіону, а також стосовно популяризації рекреаційно-туристичних ресурсів області як на рівні внутрішнього, так і на рівні міжнародного туристичного ринку. Зокрема, з метою покращення якості обслуговування туристів, було запропоновано ескізи індивідуальних дорожніх показників (знаків), функції яких полягають в інформуванні туристів про видатні місця і визначні історико-культурні пам'ятки Одеської області, що рекомендуються для відвідування [10, с. 46-47].

Херсонську область має потужний потенціал для розвитку туристичної галузі, хоча і використовується він не в повній мірі «...Херсонська область приймає тільки 5 % туристів від загального обсягу туристів, що відпочивають уздовж морського узбережжя України» [10, с. 49]. Туристично-рекреаційний потенціал області складається з морських пляжів, родовищ лікувальних грязей і ропи, озер соляного типу, лікувально-термальних вод. Херсонська область містить 12 зон курортно-рекреаційного типу, серед яких: Генічеськ, Залізний порт, Скадовськ, Лазурне та ін. В Скадовську присутні лікувальні джерела мінерального типу, які використовуються як для проведення процедур бальнеологічного типу та і для внутрішніх споживачів. Також існують в Генічеську джерела термального типу.

У географічній структурі туристичних потоків як з України, так і до України домінуюче значення має Європейський регіон, а в його межах – передусім країни-сусіди. Існують істотні розбіжності в розвитку туристичного бізнесу в розрізі регіонів України. Провідні позиції належать м. Києву, Львівській та Одеській областям. Найгірші позиції мають Луганська, Донецька, Кіровоградська, Волинська, Рівнен-

ська, Полтавська, Тернопільська та Чернігівська області [11, с. 406].

Спираючись на все вищесказане, ми погоджуємося із авторами [1; 2; 5; 7; 9], що «...Україна чимраз активніше заявляє про себе як про туристичну державу, яка прагне брати участь у міжнародній конкуренції за світові туристичні потоки. Про це свідчить зростаюча маркетингова активність, яка спрямована на просування вітчизняного туристичного продукту, продуктивна співпраця України з ЮНВТО, спрощення візових формальностей (право безвізового в'їзду на територію України мають мешканці понад 60 держав світу) тощо».

Враховуючи низький рейтинг України, для підвищення конкурентоспроможності сфери туризму та формування більш вдалої стратегії її розвитку необхідно враховувати критерії оцінки туристичної сфери експертами [2, с. 86] Світового економічного форуму «...більшість показників мають формуватися саме на регіональному рівні з врахуванням регіональних особливостей та відповідним позиціонуванням сильних сторін регіонів».

Висновки. Вищевикладене дає змогу відзначити наступні тенденції: по-перше, *Україна зазнала значних негативних явищ після подій 2014 р., тому показники «Безпека і захист» та «Бізнес-середовище» знизилися у рейтингу конкурентоспроможності; по-друге, показники «Здоров'я і гігієна», «Людські ресурси і ринок праці» та «Цінова конкурентоспроможність» мають конкурентні переваги і маю стати «базисом» для подальшого розвитку туристичної галузі.*

На розвиток туризму впливають безліч факторів, які невід'ємно пов'язані з політикою та соціально-економічною ситуацією в країні. Для розвитку туристичної галузі, ми пропонуємо: більш ефективно використовувати прийоми маркетингу, а саме втілювати програми «Лояльність...», що дасть можливість туристам отримувати знижки, накопичувати бали, брати участь в акціях тощо; використовувати досвід провідних країн світу, а саме розробляти програму «Все включено»; знизити податковий тиск на авіаперевізників.

Ще одним зовнішнім фактором, який перешкоджає та гальмує розвиток галузі туризму є несприятливість бізнес-середовища, застарілість інфраструктури, нестача фінансування з боку держави та нестача інвестицій. Тому необхідно розробити комплекс заходів, а саме створити цільові фонди, розробити програму по видачі цільових субсидій. Саме від того, яким шляхом буде розвиватися туристична галузь, залежить і майбутній розвиток економіки України в цілому.

Література:

1. Ткаченко Т.І. Конкурентоспроможність в туризмі як провідний напрям сталого розвитку. Науково-інформаційний вісник Академії наук вищої освіти України. 2012. № 2(79). С. 96-104.
2. Грабовенська С.П. Напрями підвищення конкурентоспроможності України в туристичній сфері. Інвестиції: практика та досвід. Економічна наука. 2013. № 22. С. 83-88.
3. UNWTO World Tourism Barometer. <http://mkt.unwto.org/barometer>

4. Державний комітет статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Туристична політика зарубіжних країн : підручник / кол. авт. ; за ред. А. Ю. Парфінєнка. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 220 с.
6. Дубик В.Я., Осідач О.Б. Маркетинговий підхід до аналізу конкурентоспроможності вітчизняних підприємств туристичного бізнесу в умовах євроінтеграції. Науковий вісник НЛТУ України. Серія економічна. 2016. Вип. 26.2. С. 64-69.
7. Петровська С.В. Маркетингова конкурентна стратегія: сутність і підходи до класифікації. Проблеми транспорту : зб. наук. праць. К., 2010. Вип. 2. С. 89-92.
8. Travel & Tourism Economic Impact 2015 Ukraine / World Travel & Tourism Council. – London, 2015. – 24 с.
9. Фаринюк В.В., Наумова М.А. Статистичний аналіз ринку туристичних послуг України. URL : jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/4860/4890
10. Білотіл О.М. Механізми державного управління в туристичній індустрії на прикладі причорноморського регіону України дис. на здобуття наук ступеня к. наук з державного управління: 25.00.02. Харків. 2015. 234 с.
11. Бут Т.В. Визначення рівня конкурентоспроможності ринку туристичних послуг Запорізького регіону. Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. Економіка і суспільство. 2016. Випуск 12. С. 402-407.

Юрченко Н. І.

Днепропетровский государственный аграрно-экономический университет

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ УКРАИНЫ

Резюме

Исследован уровень конкурентоспособности туристической отрасли Украины, определены основные проблемы развития. Выделены негативные процессы, тормозящие развитие отечественного рынка туристических услуг. Проанализирована доля прямых поступлений от туристической сферы в ВВП Украины. Выполнено сравнение изменения количества туристических потоков в Украину. Предложены некоторые решения относительно перспектив развития украинского туризма.

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкурентные преимущества, международный туризм, туристическая инфраструктура, туристический рынок, туризм, туристический потенциал.

Yurchenko N. I.

Dnipropetrovsk State Agrarian and Economic University

COMPETITIVENESS OF THE TOURIST INDUSTRY IN UKRAINE

Summary

The level of competitiveness of the tourism industry of Ukraine is investigated, the main problems of development are identified. Negative processes that hinder the development of the domestic tourism services market are singled out. The share of direct revenues from tourism in the GDP of Ukraine is analyzed. The comparison of the number of tourist flows to Ukraine is compared. Some decisions regarding the prospects for the development of Ukrainian tourism are suggested.

Key words: competitiveness, competitive advantages, international tourism, tourist infrastructure, tourism market, tourism, tourist potential.